

V.F.NƏBİYEVƏ

e-mail: paradiseaegis@gmail.com

AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

(Bakı şəh., Hüseyn Cavid pr., 117)

MERİ STYUARTIN YARADICILIĞINDA MÜHARİBƏ MÖVZUSU

Açar sözlər: Meri Styuart, müharibə, ölüm, Kral Artur, vətənpərvərlik.*Ключевые слова:* Мэри Стюарт, война, смерть, Король Артур, патриотизм.*Key words:* Mary Stewart, war, death, King Arthur, patriotism.

Bəzi bədii əsərlərin mövzusu insan ruhunu yüksəyə qaldırdığı və xoşbəxtlik hisini bəxş etdiyi halda bəzi mövzular isə insanları kəskin və soyuq reallığa qaytarır. Bu rəllığı formalaşdırın əsas mövzulardan ən başda gələn isə məhz müharibə mövzudur. Haqsızlığın, zülmün, ölümün, istilanın, dağıntının, çarəsizliyin, məğlubiyyətin və bunlarla bərabər vətənpərvərliyin, qəhrəmanlığın, xilaskarlığın və qələbə ruhunun əsas götürüldüyü müharibə mövzularında maddi və mənəvi itkilərlə rəğmən yaranan dastansı hekayələr romanların əsasını təşkil edir.

Meri Styuart XX əsrin ən görkəmli yazıçılarından sayılır. O, ingilis ədəbiyyatına gətirdiyi yeniliklərlə oxucuların və tənqidçilərin rəğbətini qazanmışdır. Romantik saspens subjanrının yaradıcısı sayılan Styuartın yazdığı romanları əsasən XX əsrin ikinci yarısını əhatə edir. Biz burada adətən ikinci dünya müharibəsindən sonrakı hadisələrin canlandırılmasının şahidi oluruq. Ədibin yaradıcılığı dövründə müharibə mövzusunda olan bir çox əsərlərə rast gəlmək olar. “Sağ tərəfdəki şimşək” (“Thunder on the Right”), “Xanım, Siz danışacaqsınız?” (“Madam, will your talk?”), “Qardaşım Maykl” (“My brother Michael”), “Sarmaşıq ağacı” (“The Ivy tree”), “Gül kotteci” (“Rose Cottage”), “Tikanlı yuva” (“Thornyhold”) kimi romantik saspens subjanrında yazılmış əsərləri və “Artur pentalogiyasını” nümunə gətirmək olar. Yazıçının romantik saspens subjanrında yazılmış romanlarında əsasən ikinci dünya müharibəsində baş verən itkilər nəticəsində yaxınların sonrakı həyatlarının təsviri və müharibənin dağıdıcı təsirinin insanlar üzərində yaratdığı depresiv halın bədii təsviri əks edilməkdədir. Eyni zamanda yazıçı bəzi müasir əsərlərində müharibənin dağıdıcı təsirinin insanlar üzərində yaratdığı əlamətlərin qalıcı olmasının da canlandırır. Müasir romanlarında romantika başda olmaqla həyatın acı rellqlərini də vurğulayan yazıçı insan psixologiyasının incə məqamlarını da məharətlə oxucularına ötürmüşdür.

Müharibə mövzusunda bir çox əsərlərində bəhz etmiş olan Meri Styuartın özü də birinci dünya müharibəsi ərəfəsində dünyaya göz açmışdır. Yazıçı daha sonra artıq gənc yaşlarında ikən ikinci dünya müharibəsinin yaratdığı çətinliklərlə üzləşməli olur. O, çətin illəri Styuart belə xatırlayır: “It was a tough year, ...the poor food, the poverty, and the fear of aid raids – I lived within a bomb’s throw of I.C.I. and we slept most night’s underground in a home-made dugout, on damp concrete floors” (1, s.5-6). Əbəs yerə deyil ki, Styuart yazdığı əsərlərində müharibə mövzusunda toxunmuşdur. Təbiidir ki, ikinci dünya müharibəsinin yaratdığı çətinliklərlə üzləşməli olması kimi faktlar Meri Styuartın yaradıcılığında öz əksini tapmışdır.

Sadaladığımız əsərlərinə misal olaraq “Xanım, Siz danışacaqsınız?” (“Madam, will your talk?”) romanının baş qəhrəmanı Çariti Selbornu göstərmək olar. O, ərini müharibə zamanı itirmişdir. Daha sonra həyatına davam etməyə çalışan gənc qadın müharibədə iştirakı zamanı hərbi cinayətə şahid olan Riçard Bayron ilə qəribə tanışlığı olur. Bu zaman müharibənin qanunlarına sığmayan uyğunsuzluqların və bəzi fərdlərin etdikləri əməllərin müharibə adı altında törətdikləri cinayətdən başqa bir şey olmaması işlənmişdir.

Müharibə mövzusunda daha çox diqqəti çəkən romanın məhz “Qardaşım Maykl” (“My brother Michael”) olduğunu demək olar. Bu romanda Saymon adlı şəxsin qardaşı Mayklın

ikinci dünya müharibəsi dövründə Yunanıstanda xidmətdə olmasından bəhz olunur. Şəhid oğlunun həsrətini çəkən atanın daimi hüznü və artıq kiçik ailələrinin əvvəlki sevincindən əsər-ələmət qalmaması oğlu Saymon tərəfindən ifadə olunur. Britaniyalı saldat olan Mayklın ölümü 14 il ərzində müəmmalı şəkildə qalır. Qardaşı Saymon tərəfindən aydınlaşdırılan ölümün əslində müharibədə düşmən tərəfindən öldürüldüyü düşünülen Mayklın əslində öz doğma vətəninə xainlik edən və hər vəziyyətdə özünə sadəcə maddi qazanc əldə etməyə çalışan bir insan tərəfindən öldürüldüyü aşkara çıxır. Bu romanda öz vətəninə xəyanət edən xain göstərsə də onun əksi olaraq öz vətəni çox sevən, sədaqətli bir insan olan Stefanos kimi qəhrəman da işlənmişdir. Müharibə zamanı Britaniyalı əskər olan Mayklı düşmənlərdən qorumaq üçün Mayklı ələ verməyən Stefanos öz oğlunun ölümünə şahidlik etmək məcburiyyətində qalır. Öz doğma övladının belə xilasını üçün satqınlıq etməyən yerli Stefanos surəti sədaqətin, eyni zamanda, da vətənpərvərliyin simvolu kimi çıxış edir.

Müharibədən mənfəət əldə etməyə çalışan insanların olmasını Styuart “Sağ tərəfdəki şimşək” (“Thunder on the Right”) romanında da vurğulayır. Romanın qəhrəmanı Cennifer Silver müharibədə ayağından yaralanan Stefen Meysfildin cəsarətini lağa qoymağa çalışan kontrabandist Pyer Byusaka belə həraətli cavab verir “to get lamed in his country’s service, where others spend their wars at home making money out of robbing refugees and murdering them” (2, s.258).

Ümumiyyətlə, “Sarmaşlıq ağacı” (“The Ivy tree”) romanında Metyu Vinslovun kiçik oğlunu, “Xanım, Siz danışacaqsınız?” (“Madame Will You Talk”) və “Gül kotteci” (“Rose Cottage”) romanlarında ərlərini itirən Çariti Selborn, Keyt Qerrik, “Tikanlı yuva” (“Thornyhold”) romanında arvadını itirən Kristofer Drayden surətləri canlandırmışdır. Beləliklə, müharibə zamanı insanların itkilərdən yaranan fərdi faciələrinin həyatlarında yaratdığı boşluqlardan bəhz edən bəzi romantik saspens romanlarında Meri Styuart vətənpərvərlik konseptindən daha çox müharibənin ayrı-ayrı fərdlərin üzərində olan təsirini əks etdirir. Digər tərəfdən yazıçının “Artur pentalogiyası”nın isə tarixi və vətənpərvərlik ruhunda yazılması nəzərdən qaçmır. “Artur pentalogiyası”nda sırf milli iradə, milli kimlik, milli mənsubiyyət, vətənpərvərlik, birlik və bərabərlik, ideal dövlətçilik, humanist ideyalar kimi məvhumlar əsas götürülmüşdür. Belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, bu ikili təzad düşüncələrdə yazılan bədii əsərlərdə “Artur pentalogiyası” vətənpərvərlik, birlik və bərabərlik uğrunda aparılan döyüşlərin vacibliyi vurğulandığı yerdə romantik saspens romanlarında isə müharibədə həyatlarını itirən insanların yaxınlarının fərdi faciələri təqdim olunur.

Yazıçının “Artur pentalogiyası” patriotik ruhda yazılmışdır. Lakin bildiyimiz hər vətən övladı vətənpərvər olmur. Buna nümunə olaraq Styuartın mənfə qəhrəmanı Vortiqerni göstərə bilərik. Vortiqern azyaşlı Kral Konstansiyanın rengenti idi. Beləliklə Böyük Britaniyanın Ali Kralı olmaq istəyi nəticəsində Vortiqern Konstansiyanı öldürür və Britlərin düşməni sayılan Sakslarla əməkdaşlıq edir və Sakson qadınla evlənir. Ümumiyyətlə düşmən tərəflə qohum olmaq tarixi dövrdən sülhü və əminamanlığı qorumaq, təmin etmək üçün atılan addımlardan sayılır. Lakin Vortiqern xəyanət yolu ilə ələ keçirdiyi krallığı nə yolla olursa olsun əldən vermək istəmir və özünü daha da gücləndirmək istəyirdi. Vəziyyətin bu cür olduğunu bilən Saksonlar da zaman keçdikcə Vortiqernə qarşı tələblərini artırır və torpaq iddialarını gücləndirirdilər. “...the Saxon wolves hanging at our throats for all time till they’ve torn Britain piecemeal and swallowed her?” (3, s.93).

Lakin əsərdə Vortiqernin Saks arvadı Rovena mənfə obraz olsa da öz xalqının ərazilərini genişləndirmək üçün səy göstərən bir insan kimi canlandırılmışdır. “Kristal mağara” (“The Crystal Cave”) romanında deyilir: “Wasn’t it that flaxen bitch that made Vortigern sell out in the first place? Or at any rate ... since she’s been in the High King’s bed the Northmen have been loose over the land like a heath fire, till he (Vortigern) can neither fight them nor buy them off” (3, s.63). Vortiqernin Vortimer adlı oğlu isə atasının etdiyi əməllərə və atasının saksonların oyuncağına çevrilməsinə qarşı idi. Vortiqernin əməllərindən narazı olan insanlar və

bəzi britaniyanın liderləri, eyni zamanda, Merlinin dayısı və cənub Uelsin Kralı Kamlak Vortimerin vəziyyəti öz əlinə almasına kömək edir və onu ali kral elan edirlər. Beləliklə Vortimer və onun silahdaşları saksonlara qarşı dörd hələdici döyüşdə iştirak edirlər, bu döyüşlərin ikincisi Episford yaxınlığında baş verir. Nəticədə Saksonları cənub-şərqə doğru sıxışdırırlar, onlar da özlərinə Tenet adasında sığınacaq tapmaq məcburiyyətində qalır. Lakin Vortimer Saksları orada da haqlayır. Saksonlar ali karlin mərhəmətinə sığınaraq arvad və uşaqlarını Britaniyada qoymaq şərti ilə Almaniya qayıtdılar. Bu qələbə çox çəkmir və Rovenanın əlbirlərindən biri Vortimeri xaincəsinə zəhərləyir. Hakimiyyət yenidən Vortiqernin əlinə keçir və Rovenanın Saksonları yenidən Britaniyaya çağırır.

Vəziyyətin bu cür hal alması və artıq 30 ilə yaxındır qardaşlarının xaincə Vortiqern tərəfindən hakimiyyəti ələ keçirmək üçün öldürülən kiçik Konstansiyanın qardaşları Ambrozius və Uter Vortiqernə qarşı döyüşə hazırlanırdılar. Elə baş vermiş bu hadisələrin ardınca Ambroziusun qoşunları Qərbi Britaniyaya hücum edir. Hazır qoşunlarıyla yanaşı Ambrozius öz qoşununun tərkibinə Vortiqernə qarşı olan müttəfiqlər yığmağı da nəzərdə tuturdu. Mahir hərbi sərkərdə olan Ambrozius və hər kəsi öz qabiliyyətinə görə təyin edə bilən insan olduğundan, onun ordusuna qoşulan və sadəcə partizan döyüş üsulu ilə tanış olan tərəfdaşlarını da daxil edir və hər bölmənin öz komandiri təyin olunaraq vəziyyəti idarə edirdi. “Since the last trained legion had withdrawn from Britain almost a century before, we had fought (as we had done before the Romans ever came) in tribes” (3, s.255).

Pentalogiyada baş verən növbəti döyüşün adı Dovard idi. Burada Ambrozius Vortiqernin qoşunlarını darmadağın edir. Vortiqern də öz növbəsində şərqə tərəf qaçır. Burada kralica Rovenanın dəvət etdiyi sakson Xenqist və eyni zamanda, ona qoşulan Vortiqernin oğlu Pasentius böyük ordu ilə Cənuba tərəf irəliləyirdi. Öz ordusu ilə Xenqist düşməninə tələ qurmuşdu lakin Ambroziusun kəşfiyatçılarının onu xəbərdar etməsi nəticəsində Ambrozius vəziyyəti öz xeyrinə çevirir və beləliklə ən böyük döyüşlərdən biri hesab olunan Karkonan döyüşündə saksonlar üzərində böyük qələbə qazanır.

Daha sonra təsvir olunan döyüş 14-15 il sonra qanuni kralın şahlığa keçməsindən əvvəl baş verən Luquvallium döyüşü olur. Artıq gələcəyin inamını, ümidini təmsil edən 14 yaşlı Artur ilk döyüşündə düşməne qarşı böyük şücaət göstərir. Bu hadisədən dərhal sonra atası Uter Pendraqonun ölümü ilə Artur taxta çıxır. Taxtda olduğu müddətdə o siyasi və hərbi bacarığı ilə düşmənləri nəzarətdə saxlamağa nail olur. Kral insanların rifaxını yaxşılaşdırır, ədalətin hər kəs üçün eyni dərəcədə həyata keçməsinə təmin edir. Humanist, vətənpərvər insan olaraq yadda qalan tarixi-əfsanəvi qəhrəman olan Kral Artur insanların inam və ədalət, düşmənlərin isə qorxu rəmzinə çevrilir.

Ümumiyyətlə, Kral Arturun hakimiyyətə gəlməsi Merlinin həm özünün, həm də ətraf-dakı insanların qurban verilməsi nəticəsində olmuşdur. Psixi emosional dərəcədə işlənən bu hadisələr vətəninə olan sevginin insan əzabından daha üstün olmasına işarə edir. Gələcəyin ümidinin dünyaya gəlməsi xəyanət yolundan keçsə də Allahların Merlinə diktə etdiyi yollar birliyə, düşməne qarşı dəyanətli mübarizəyə gətirib çıxardır. Vətənpərvərliyin rəmzi sayılan Meri Styuartın qəhrəmanları Kral Artur və Merlin doğma torpaqları uğrunda öz şəxsi xoşbəxtliklərini unutmaları olsalar da vətən uğrunda etdikləri mübariz əməllər onları xalqın gözündə misligörünməz qəhrəmanlara çevirmişdir.

Ədəbiyyat

1. Stewart. M. About Mary Stewart / M.Stewart. – Ontario; Canada: Musson Book Company, – 1973. – 14 p. booklet.
2. Stewart. M. Thunder on the right / M.Stewart. – London: Hodder, – 2011. – 296 p.
3. Stewart. M. The Crystal Cave / M.Stewart. – New York: Fawcett Crest, – 1989. – 384 p.

В.Ф.Набиева

Тема войны в творчестве Мэри Стюарт
Резюме

Мэри Стюарт считается одной из самых выдающихся писательниц 20-го века. Она завоевала симпатии читателей и критиков благодаря инновациям, которые она привнесла в английскую литературу. Считается основателем поджанра романтического саспенса, романы Стюарта обычно охватывают вторую половину 20-го века. Здесь мы обычно становимся свидетелями возрождения событий после Второй мировой войны. В то же время в некоторых своих современных произведениях писательница показывает постоянные последствия разрушительного воздействия войны на людей. В ее современных романах романтизм стоит на первом месте, но писательница умело подчеркивает горькие реалии жизни и доносит до своих читателей тонкие моменты человеческой психологии. Таким образом, в некоторых романтических романах «саспенс», в которых рассказывается о пробелах в жизни людей, созданных трагедиями потерь во время войны, Мэри Стюарт больше отражает влияние войны на *определённых людей*, чем концепцию патриотизма. С другой стороны, «Пенталогия Артура» писательницы написана в духе истории и патриотизма. В «Пенталогии Артура» за основу берутся только такие абстракции, как национальная воля, национальная идентичность, национальная принадлежность, патриотизм, единство и равенство, идеальная государственность, гуманистические идеи. Можно сделать вывод, что в художественных произведениях, написанных с этими двойственными контрастными мыслями, «Пенталогия Артура» подчеркивает важность борьбы за патриотизм, единство и равенство, а в представленных романтических саспенс-романах – индивидуальные трагедии родственников, погибших на войне.

V.F.Nabiyeva

The Theme of War in Mary Stewart's Creation
Summary

Mary Stewart is considered one of the most prominent writers of the 20th century. She got the sympathy of readers and critics with the innovations she brought to English literature. Considered the founder of the romantic suspense subgenre, Stewart's novels usually cover the second half of the 20th century. Here we generally witness the reenactment of the events after the Second World War. At the same time, in some of his modern works, the writer shows the permanent effects of the devastating effects of war on people. In her modern novels romanticism come first, but the writer emphasizes the bitter realities of life skillfully and conveys the subtle points of human psychology to her readers. Thus, in some romantic suspense novels that deal with the gaps in people's lives created by the individual tragedies of loss during wartime, Mary Stewart reflects more on the impact of war on individuals than on the concept of patriotism. On the other hand, the writer's "Arthur pentalogy" is written in the spirit of history and patriotism. In "Arthur's pentalogy" only abstracts such as national will, national identity, national belonging, patriotism, unity and equality, ideal statehood, and humanistic ideas are taken as the basis. It can be concluded that in the fiction works written with these dual contrasting thoughts, "Arthur's pentalogy" emphasizes the importance of battles for patriotism, unity, and equality, while in the romantic suspense novels presented, individual tragedies of the relatives of people who lost their lives in the war.

Rəyçi: filol.f.d., dos. Ş.Dadaşova

Redaksiyaya daxil olub: 09.09.2022